

GRAĐANSKA PLATFORMA ZA IZBORE 2006. GODINE

UVOD

Uoči općih izbora zakazanih za 01. oktobar, građani i organizacije civilnog društva pokrenule su „Građansku platformu za izbore 2006.godine“ i identifikovali najveće probleme sa kojima se suočava ogromna većina građana u našoj zemlji i utvrdili realne ciljeve i preporuke za rješavanje ovih problema.

Od političkih stranaka i njihovih kandidata očekujemo da pažljivo razmotre preporuke i ciljeve iz „Građanske platforme“, uvrste ih u svoje predizborne političke programe i među njima utvrde prioritet svog budućeg djelovanja. Očekujemo da za svaki od ovih ciljeva i preporuka ponude konkretan način njihovog ostvarivanja kroz realne i ostvarljive programe i planove. Mi građani BiH više nemamo vremena da budemo samo pasivni primaoci olako datih predizbornih obećanja i lažnih očekivanja. Dovedeni smo u današnje stanje besperspektivnosti i gubitka svake nade da možemo biti akteri promjena za bolju budućnost našeg društva. Od izabranih predstavnika i budućih organa vlasti, očekujemo veću posvećenost demokratskim reformama društva – ne samo na riječima već i na djelu. Zato od svih njih očekujemo da dosljedno i predano rade na ostvarivanju ciljeva i preporuka iz Platforme. Takođe očekujemo da javne funkcije koje im povjerimo na predstojećim izborima obavljaju savjesno, otvoreno i sa spremnošću da za svoje odluke i postupke snose punu političku odgovornost.

Pozivamo sve građane koji podržavaju ciljeve i vrijednosti sadržane u „Građanskoj platformi za izbore 2006.godine“ da potpišu peticiju za podršku ovom dokumentu. To će dati dodatnu snagu našim nastojanjima da mi građani organizovano izrazimo naše interese i potrebe. Nova vlada treba da riješi ova pitanja. Predizborne rasprave trebale bi se fokusirati na ovu Platformu – to je ipak glas građana.

Očekujemo do 2010. godine:

- da se otvori 150.000 radnih mjesta u BiH;
- da se iskorijeni ekstremno siromaštvo u BiH;
- da minimalna penzija u BiH bude 250 KM;
- da svaki građanin u BiH ima pristup osnovnoj zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti;
- da se obezbijedi dostojanstven standard života na selu;
- da BiH bude zemlja jednakih mogućnosti za mlade ljude;
- da se smanje troškovi administracije;
- da se okonča reforma sistema obrazovanja u BiH;
- da se smanji nivo korupcija u BiH;
- da BiH ispuni uvjete za sticanje statusa kandidata za članstvo u EU;
- da javna preduzeća budu bolje regulisana i efikasnija u pružanju usluga;
- da se udvostruče direktna strana ulaganja.

Da do 2010. godine bude otvoreno 150.000 radnih mjesta u BiH

Nezaposlenost je najveći ekonomski i društveni problem Bosne i Hercegovine. U odnosu na period neposredno prije rata, danas je broj radnih mjesta u formalnom sektoru manji za 353 hiljade. Ovo je činjenica koja nam govori mnogo o nemogućnosti građana BiH da pronađu posao koji će im osigurati prihode potrebne za normalan život. Prema procjenama, i u odnosu na međunarodne standarde, danas bi u Bosni i Hercegovini 1.950.000 građana moglo svojim radom osigurati prihode potrebne za život. Kako je prema zvaničnim statistikama u Bosni i Hercegovini u 2004. godini bilo zaposleno oko 622.000 osoba, **razliku od 1.328.000 osobe ine nezaposleni građani kojima je posao potreban**. Ako uporedimo stanje zaposlenosti u BiH sa Slovenijom, vidjet ćemo da u toj novoj članici EU ima 180 hiljada više formalno zaposlenih, iako je broj stanovnika u Bosni i Hercegovini skoro dvostruko veći nego u Sloveniji. Međutim, problem niske stope zaposlenosti se ne pojavljuje samo kada stanje u BiH posmatramo u odnosu na Sloveniju. Sličan rezultat bismo dobili kada bismo stanje zaposlenosti i nezaposlenosti uporedili i s bilo kojom drugom zemljom u Jugoistočnoj Evropi (vidjeti tabelu). Čak i kada stanje zaposlenosti uporedimo s Albanijom, zemljom koja je 1991. godine bila najnerazvijenija evropska država, vidimo da Albanija ima skoro dvostruko veće stope zaposlenosti radne snage nego Bosna i Hercegovina.

Tabela : Komparativni pregled zaposlenosti i nezaposlenosti u zemljama u regionu (2004. godina)

	Bosna i Hercegovina	Srbija i Crna Gora	Makedonija	Albanija	Hrvatska	Rumunija	Bugarska	Slovenija	Mađarska	EU-15 (Prosjeak)
Radna snaga (u milionima)										
Broj stanovnika u milionima	3,84	8,15	2,06	3,19	4,51	21,86	7,78	2,00	10,07	383,0
Broj stanovnika 15 - 64 godina	2,74	5,41	1,40	2,10	3,07	15,11	5,41	1,41	6,97	255,5
Broj zaposlenih u milionima	0,62	2,2	0,52	0,93	1,56	9,16	2,92	0,80	3,90	165,3
Stopa zaposlenosti i nezaposlenosti										
Stopa nezaposlenosti (%)	44,6	32,0	37,2	14,4	18,0	6,2	12,2	6,1	6,1	8,1
Stopa zaposlenosti (%)	22,7	57,9	37,2	44,4	54,7	57,7	54,2	65,3	56,8	64,7

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 4.4. ALDI, mart 2006.

Tokom posljednje četiri godine u Bosni i Hercegovini nije došlo do ozbiljnijeg napretka u povećanju zaposlenosti radno aktivnog stanovništva. U odnosu na 2001. godinu, na kraju 2004. godine broj registrovanih radnika se smanjio za 5 hiljada, dok se broj osoba koje su se registrovale kao nezaposlene u istom periodu povećao za čak 60 hiljada.

Bosna i Hercegovine je zemlja koja je specifična po tome što nema nikakve zacrtane ciljeve u pogledu povećanja stope zaposlenosti ili smanjivanja stope nezaposlenosti. Većina zemalja Jugoistočne Evrope u svojim akcionim planovima ili strategijama zapošljavanja preuzima ciljeve koje je u oblasti zapošljavanja postavila Evropska unija. Naime, EU je još 2000. godine postavila cilj da 2010. godine 70% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine bude zaposleno. To bi značilo da bi za četiri godine u EU 7 od 10 osoba u dobi od 15 do 64 godine trebalo imati stabilan i plaćen posao. Kako je procjena da je u Bosni i Hercegovini u 2004. godini oko 2,7 miliona stanovnika bilo u dobi od 15 do 64 godine, trenutna stopa zaposlenosti u Bosni i Hercegovini je oko 23%. Kolike su razmjere problema nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini najbolje pokazuje podatak da u slučaju da BiH postavi za cilj iste stope zaposlenosti stanovništva kao EU do 2010. godine, bilo bi potrebno povećanje stope zaposlenosti za 300% odnosno za više od 1,3 miliona novih radnih mjesta.

Odlučna borba protiv nezaposlenosti

Zbog toga što su u Bosni i Hercegovini stope nezaposlenosti među najvećim u Evropi i zbog činjenice da svako odlaganje ili nepoduzimanje odlučnih koraka na poticanju rasta zaposlenosti u zemlji samo smanjuje šanse svih stanovnika BiH za normalnu i evropsku budućnost, očekujemo od predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti da prihvate nezaposlenost kao najveći socio-ekonomski problem u zemlji i u skladu s tim **kreiraju nacionalni Akcioni plan za borbu protiv nezaposlenosti do kraja 2007. godine**, sa osnovnim ciljevima da do kraja 2010. godine osiguraju:

- § povećanje stope formalne zaposlenosti stanovništva u dobi od 15 do 64 godine na 29 procenata, što bi značilo povećanje registrirane zaposlenosti za 150.000 radnika;
- § povećanje ukupne stope zaposlenosti stanovništva u dobi od 15 do 64 godine (uključujući i neregistriranu zaposlenost) na 50 procenata, što bi značilo stvaranje mogućnosti za generisanje prihoda za dodatnih 202 hiljade stanovnika;
- § smanjivanje stope ukupne nezaposlenosti za 10 procenata.

Zbog potrebe ispunjavanja ciljeva u oblasti poticanja zapošljavanja i smanjivanja visokih stopa nezaposlenosti, očekujemo od parlamenata i vlada na državnom i entitetskom nivou da, u partnerskoj saradnji s poslodavcima, sindikatima i nevladinim organizacijama kreiraju i uspostave funkcionirajući model za aktivnu politiku zapošljavanja, koja će uključivati slijedeće principe:

- § Osiguravanje sredstava iz budžeta države i entiteta za finansiranje aktivnih politika zapošljavanja koja će se zajedno sa sredstvima Zavoda za zapošljavanje koristiti za ostvarivanje ciljeva nacionalnog Akcionog plana za zapošljavanje;
- § Prilikom planiranja, implementacije i evaluacije aktivnih politika zapošljavanja, model mora osigurati aktivnu participaciju privatnog i nevladinog sektora i moraju pokazati kako će osigurati potpunu transparentnost prema javnosti.

Zbog potrebe značajnog smanjivanja siromaštva u nerazvijenim područjima BiH, očekujemo da parlamenti i vlade na državnom i entitetskom nivou osiguraju mehanizme koji će na transparentan i efikasan način uz aktivnu saradnju s privatnim sektorom, organima lokalne samouprave i nevladinim organizacijama omogućiti:

- § **finansijski podsticaj zapošljavanju u ekonomski nerazvijenim područjima BiH** u kojima su zabilježene niže stope zaposlenosti u odnosu na bh. prosjek;
- § **uspostavljanje jedinstvenog modela poticanja lokalnog ekonomskog razvoja** na prostoru cijele BiH koji će omogućiti finansiranje programa za ekonomski razvoj općina sa stopama ispod prosjeka formalne zaposlenosti.

Zbog potrebe ubrzanog procesa evropskih integracija, stanja siromaštva u ruralnim područjima BiH, velikog udjela zaposlenih u poljoprivredi u ukupnoj zaposlenosti, očekujemo da parlamenti i vlade na državnom i entitetskom nivou pokažu kako će uspostaviti posebne mjere za poticanje razvoja agrobiznisa kojim će se omogućiti:

- § **povećanje prihoda zaposlenim u poljoprivredi** i povećanje registrirane zaposlenosti u poljoprivrednom sektoru;
- § **povećanje produktivnosti poljoprivrednog sektora** u cilju smanjivanja broja siromašnih radnika u poljoprivrednom sektoru;
- § **poticaj uspostavljanju novih agrobiznisa** koji mogu doprinijeti povećanju poljoprivredne proizvodnje i zaposlenosti u ruralnim područjima.

Iskorjeniti ekstremno siromaštvo u BiH do 2010.godine

Iako je siromaštvo problem koji se ne može precizno definisati, postoje minimalno tri indikatora na osnovu kojih možemo utvrditi stanje i razmjere siromaštva u Bosni i Hercegovini. Prvi indikator jeste koliko siromašni ljudi troše na zadovoljavanje minimalnih prehrambenih potreba, te potreba za smještajem, oblačenjem, osnovnim komunalnim uslugama (struja, voda, grijanje) i drugim potrebama bez kojih je nemoguć život u društvu (obrazovanje, informisanje, komunikacije). Prema ovom metodu, ukoliko je potrošnja pojedinca na hranu manja od 64 KM mjesečno, a na sve ostale potrebe manja od 121 KM mjesečno (ukupno 185 KM), ta osoba je siromašna. Ovaj indikator jeste zvanični indikator za mjerenje siromaštva u Bosni i Hercegovini, i on se uobičajeno zove i nacionalna linija siromaštva. Prema ovakvom načinu mjerenja siromaštva, u BiH trenutno živi oko 684.000 siromašnih ljudi (oko 17,8% ukupnog stanovništva). Od ukupnog broja siromašnih, četiri petine živi na selu ili u manjim mjestima, svaki treći živi u domaćinstvu u kojem niko nije zaposlen, i na kraju ono što je najbitnije, 2/3 siromašnih živi u porodicama u kojima je jedna ili više osoba zaposleno.

Drugi indikator za mjerenje stanja siromaštva jesu prosječni dnevni prihodi pojedinca. Prema međunarodnim kriterijima, svi stanovnici u Evropi koji imaju prihode manje od 2 dolara dnevno su ekstremno siromašni (jer nemaju dovoljno ni za prehrambene potrebe), a siromašni su ukoliko nemaju dnevne prihode od 4 dolara. Ukoliko bismo na ovaj način mjerili siromaštvo u 2004. godini, oko 1.300.000 građana BiH je bilo siromašno, od čega je 153.000 živjelo u ekstremnom siromaštvu.

Treći indikator jeste mjerenje siromaštva na osnovu medijalnih prihoda pojedinca (indikator koji se koristi u zemljama EU).¹ Ukoliko su prihodi pojedinca 40% manji od medijalnog prihoda, taj pojedinac se svrstava u siromašne građane. Medijalni prihod za 2004. godinu je bio 375 KM, dok je granica siromaštva, mjerena na ovaj način, iznosila 250 KM. U Bosni i Hercegovini u 2004. godini bilo je 37,5% domaćinstava u kojima prosječni mjesečni prihodi svakog člana nisu bili veći od ovog praga, te su, prema tome, bili siromašni.

Tabela: Prag siromaštva mjereno potrošnjom i prihodima
(za detalje o indikatorima pogledati drugi dio izvještaja)

	Godina	Siromaštvo mjereno potrošnjom		Siromaštvo mjereno prihodima pojedinca		Siromaštvo mjereno medijalnim prihodima	
		Iznos (u KM)	% siromašnih	% stanovništva s prihodima manjim od 2 dolara	% stanovništva s prihodima manjim od 4 dolara	Granica siromaštva (u KM)	% siromašnih
EU-15	2004	-	-	0,0%	0,0%	17.069	17,00%
Slovenija	2003	-	-	0,0%	0,0%	9.275	10,00%
Hrvatska	2004	-	-	0,0%	0,0%	5.524	16,70%
Mađarska	2003	-	-	0,0%	0,0%	4.295	12,00%
Bosna i Hercegovina	2004	2.223	17,8%	4,0%	35,0%	3.015	37,50%

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 3.2, 3.7. i 3.8. ALDI, mart 2006.

Siromaštvo mjereno potrošnjom govori nam o tome koliki procenat stanovnika nema mogućnost da zadovolji osnovne minimalne potrebe. Ovaj metod je veoma precizan, ali nam ne govori o tome na koji način siromašni pojedinci dolaze do hrane i osnovnih neprehrambenih proizvoda (bilo svojim radom ili prosjačenjem, naprimjer). Ukoliko koristimo metod minimalnih prihoda (2 dolara na dan), možemo dobiti preciznu sliku koliko osoba ima prihod manji od 2 dolara, i koliko je potrebno

¹ Medijalna vrijednost prihoda je vrijednost koja nam govori o tome da je polovina stanovništva imala prihode ispod medijalne vrijednosti, a druga polovina prihode iznad medijalne vrijednosti.

sredstava da bi se obezbijedio socijalni program koji će osigurati minimalne životne potrebe za sve siromašne stanovnike Bosne i Hercegovine.

Objava rata siromaštvu

Imajući u vidu trenutno stanje siromaštva u zemlji, očekujemo od vlasti na državnom i entitetskom nivou da kao prioritet u planiranju i implementiranju javnih politika uspostave politike usmjerene na iskorjenjivanje siromaštva. Očekujemo od vladinih institucija na svim nivoima vlasti da, u skladu sa Ustavom i međunarodnim i evropskim standardima, uključujući uživanje prava i sloboda navedenih u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima te prava i obaveze države definisane u Evropskoj socijalnoj povelji, priznaju i utvrde **politiku borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti kao drugi najveći politički prioritet svog djelovanja**, obavezujući se na izdvajanje potrebnih i odgovarajućih sredstava, kadrova i resursa koji omogućavaju ostvarivanje ciljeva na smanjivanju siromaštva i povećanju socijalne jednakosti u društvu.

Zbog potrebe ispunjavanja ciljeva u oblasti smanjenja i iskorjenjivanja siromaštva do 2010. godine, očekujemo od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta da kreiraju politike koje će garantovati ostvarivanje slijedećih konkretnih rezultata:

- § **potpuno eliminiranje ekstremnog siromaštva** mjereno granicom siromaštva od 3,5 KM (ekvivalentno 2,15 US dolara) na dan do kraja 2008. godine;
- § **prepoloviti broj siromašnih osoba** koje se trenutno nalaze ispod nacionalne linije siromaštva do kraja 2010. godine.

Zbog potreba siromašnih osoba i vrijednosti sadržane u Evropskoj socijalnoj povelji, posebno ciljeva u oblasti borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, očekujemo od vlasti na svim nivoima da u aktivnoj saradnji s civilnim društvom obezbijede potrebnu pažnju, sredstva i resurse kako bi:

- § **ubrzali ekonomski i socijalni razvoj nerazvijenih područja u cijeloj Bosni i Hercegovini**, posebno onih općina koje imaju ispotprosječne ekonomske, socijalne, zdravstvene i obrazovne mogućnosti, kako bi se osigurao jednak pristup pravima i uslugama

Očekujemo od domaćih vlasti da preuzmu aktivniju ulogu u kreiranju politika usmjerenih na poboljšanje položaja siromašnih, posebno politika koje će doprinijeti izlasku građana BiH iz siromaštva kroz:

- § potpunu implementaciju ciljeva, zadataka, mjera i prioriteta u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine / Strategiji za smanjenje siromaštva PRSP do kraja 2007. godine.
- § **uspostavljanje socijalnog fonda** koji će imati kapacitet da osigura jednak tretman siromašnim građanima, sve do momenta potpune jednakosti svih građana u socijalnom razvoju, koji je trenutno razjedinjen decentralizovan

Minimalna penzija od 250 KM do 2010. godine

U Bosni i Hercegovini broj penzionera na kraju 2004. godine je iznosio oko 484.000 i u prosjeku je iznos penzije bio oko 184 KM, dok je u isto vrijeme granica siromaštva iznosila 185 KM. Izuzimajući penzionere koji primaju natprosječne penzije, **penzioni sistem u BiH je takav da se bez sumnje može reći da generiše siromaštvo**. Penzioni sistem u BiH je dio socijalnog sistema koji najdirektnije osjeća posljedice niske zaposlenosti. U periodu prije 1991. godine na svakog penzionera je dolazilo skoro tri radnika, dok je taj omjer danas smanjen na 1:1,29. Pored toga, penzioni sistem u BiH obuhvata svega 81 procenat osoba starijih od 64 godine, a sve ostale zemlje Evrope imaju znatno veći broj penzionera nego što je to broj starijih osoba, što je i normalno s obzirom na prirodu sistema penzionog osiguranja. Problem penzionog osiguranja u BiH karakterističan je, između ostalog, i po tome što relativno mali dio sredstava (manji od 45 procenata) ide za penzije osobama koje su starije od 65 godina, što nam dodatno govori da penzioneri stariji od 64 godine imaju nedovoljna primanja koja im ne omogućavaju dostojanstven život.

Ukoliko bi sve raspoložive prihode penzionog sistema koji se izdvajaju za starosne penzije podijelili na ukupan broj osoba starijih od 64 godine, to bi bilo dovoljno tek za život starijih osoba na granici prehranbenog (ekstremnog) siromaštva. Penzioni sistem u BiH, po glavi starije osobe, izdvaja manje sredstava nego što je slučaj u zemljama u kojima su troškovi života manji (Albanija, Bugarska, Rumunija), ali i manje nego u zemljama koje su ekonomski nerazvijenije od BiH (Albanija).

Tabela. Osnovne karakteristike stanja u penzionom sektoru u zemljama u regionu (u hiljadama)
(podaci za 2004. godinu)

	Bosna i Hercegovina	Srbija i Crna Gora	Albanija	Hrvatska	Rumunija	Bugarska*	Slovenija	Mađarska
Broj stanovnika	3.843	8.152	3.188	4.508	21.858	7.780	1.995	10.072
Procenat stanovnika starijih od 65 godina u ukupnom stanovništvu	15,5%	16,3%	8,1%	16,3%	14,4%	17,1%	15,0%	15,5%
Broj osoba starijih od 65 godina	597	1.325	258	725	3.148	1.330	299	1.561
Ukupan broj penzionera	484	1.601	558	1.014	4.610	2.328	504	3.052
Odnos broj zaposlenih/broj penzionera	1,29:1	1,96:1	1,67:1	1,54:1	1,99:1	1,25:1	1,59:1	1,28:1
Prosječne penzije u KM	184	255	131	466	196	124	976	410

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 5.5.. ALDI, mart 2006.

U prethodnoj tabeli dati su uporedni podaci koji nam govore kakvo je stanje penzionog sistema u Bosni i Hercegovini u odnosu na sve ostale zemlje u regionu. Prosječne penzije su među najnižim, broj starijih osoba koje primaju penzije u odnosu na ukupnu populaciju starijih ljudi je najmanji, te broj radnika koji doprinose penzionom sistemu u odnosu na broj penzionera je, također, najmanji. Ovo nam ne govori samo o trenutno lošem stanju penzionog sistema, već i o vrlo mogućem kolapsu kompletnog sistema ukoliko se ne poduzmu konkretne mjere na njegovom unapređenju.

Promjena politike: Siguran umjesto siromašan penzioner

Imajući u vidu izuzetno teško stanje u sistemu penzionog osiguranja u Bosni i Hercegovini, koje odražava izuzetno nepovoljno stanje u oblasti zaposlenosti, strukture javnih izdvajanja i nepravovremenog prilagođavanja penzionog sistema promjenama u socijalnom i ekonomskom stanju u zemlji, te imajući u vidu konsenzus svih stanovnika o evropskoj budućnosti i socijalnoj ulozi države u društvu, očekujemo od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta u oblasti poboljšanja stanja u sistemu penzionog osiguranja da:

Zbog toga što je težak položaj penzionera u Bosni i Hercegovini, posebno penzionera s minimalnim penzijama, te zbog činjenice da penzioneri s minimalnim penzijama ne mogu živjeti život iznad siromaštva, očekujemo da parlamenti i vlade na nivou države i entiteta do kraja 2008. godine osiguraju:

- § Svim penzionerima koji primaju minimalne i zagarantovane penzije, penzije koje će iznositi minimalno 60 procenata medijalnog prihoda (vrijednost za 2004.), odnosno minimalno 250 KM mjesečno, uvećano za prosječni godišnji rast troškova, a koje neće biti manje od 45 procenata prosječne plate na nivou BiH i entiteta;
- § Prosječan rast svih penzija po stopi koja će omogućiti ravnomjerno poboljšanje položaja svih penzionera u BiH, na način da rast prosječnih penzija postepeno omogući da prosječne penzije u 2010. godini budu približno jednake 75 procenata prosječne plate;
- § Da ukupni javni rashodi na penziono osiguranje iznose 10,5 procenata BDP BiH, na način da se povećaju doprinosi generalne vlade, sa istovremenim relativnim smanjivanjem socijalnih doprinosa zaposlenika, što bi značilo minimalno povećanje državnog finansiranja penzionog osiguranja za 234 miliona KM koje treba biti povećano u skladu sa rastom BDP.

Zbog toga što je rast stope zaposlenosti bitan za poboljšanje životnog standarda penzionera Bosne i Hercegovine, ali i zbog negativnih efekata neefikasnog sistema penzionog osiguranja na rast stopa zaposlenosti u BiH, očekujemo da parlamenti i vlade na državnom i entitetskom nivou do kraja 2008. godine osiguraju poticaj rastu zaposlenosti, ne samo kroz aktivne politike zapošljavanja, već i kroz:

- § **Donošenje zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju** na nivou BiH koji će osigurati jednak tretman penzionera uključujući jedinstvenu penzionu politiku;
- § **Donošenje zakona o doprinosima** s jedinstvenim stopama u cilju smanjivanja razlika na tržištu rada u BiH što dodatno može doprinijeti povećanju zaposlenosti u zemlji;
- § **Uspostavljanju posebnih mjera koje će stimulirati zapošljavanje osoba starijih od 64 godine**, kako bi se osigurala veća participacija stanovništva u radnoj snazi.

Zbog potrebe poduzimanja sveobuhvatne reforme penzionog sektora, te obezbjeđenja većeg doprinosa javnog sektora poboljšanju položaja penzionera, očekujemo od parlamenta i vlade na državnom nivou da do kraja 2010. godine osiguraju:

- § Otpočinjanje procesa reforme penzionog sistema uvođenjem trećeg stuba osiguranja – dobrovoljnog penzionog osiguranja;
- § **Potpuno funkcionisanje penzionog fonda** na državnom nivou putem kojeg bi se finansiralo subvencioniranje manjka u sistemu PIO koji će biti prouzrokovan početkom reforme penzionog sistema.
- § Za sve stanovništvo u dobi preko 64 godina starosti, koje ne ostvaruje pravo na redovnu penziju ili koji nemaju druge izvore prihoda, prihode koji mogu zadovoljiti minimalne prehrambene potrebe, minimalno 64 KM mjesečno, uvećano za rast troškova u zemlji.

Da do 2010.godine svaki građanin u BiH ima pristup osnovnoj zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti

U Bosni i Hercegovini sistem socijalne zaštite u 2004. godini je obuhvatio oko 422.000 korisnika za koje je ukupno isplaćeno oko 706.200.000 KM novčanih naknada. Jedina kategorija stanovništva u BiH koja ima prihode iz sistema socijalne zaštite koji omogućavaju život van siromaštva su kategorije proizašle iz rata, dok svim ostalim ugroženim kategorijama sistem socijalne zaštite ne omogućava ni sredstva potrebna za minimalne prehrambene potrebe. U narednoj tabeli dat je prikaz prosječnog izdvajanja za socijalnu zaštitu, razvrstan po vidovima socijalne zaštite na nivou cijele BiH.

Tabela: Prosječna godišnja izdvajanja za socijalnu zaštitu po različitim kategorijama socijalno ugroženih (2004. godina)

Segment socijalne zaštite	Broj korisnika	Ukupan iznos izdvajanja (u milionima KM)
Dječija zaštita	91.884	55,8
Socijalna zaštita ratnih vojnih invalida	85.121	443,0
Socijalna zaštita stanovnika u stanju socijalne potrebe	236.830	107,6
Socijalna zaštita nezaposlenih (novčana naknada)	8.579	21,7
Zdravstvena zaštita nezaposlenih (nenovčana naknada)	-	30,7
Pomoć izbjeglicama i raseljenim osobama	-	47,4
Ukupno	422.414	706,2

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 6.1. ALDI, mart 2006.

Očigledno je da su sredstva za socijalnu zaštitu neravnomjerno raspoređena i da trenutna izdvajanja za sistem socijalne zaštite uopće ne odgovaraju stvarnom stanju potreba socijalno ugroženih kategorija. Iz tog razloga, može se u potpunosti tvrditi da u Bosni i Hercegovini uopće ne postoji funkcionalni sistem socijalne zaštite iako se za ove namjene izdvajaju izuzetno velika sredstva iz budžetskih i vanbudžetskih fondova. Ukoliko uporedimo izdvajanja za sistem socijalne zaštite BiH u odnosu na zemlje u kojima funkcioniše uređen sistem socijalne zaštite prema evropskim standardima, možemo vidjeti u kakvom se stanju trenutno nalazi sistem socijalne zaštite Bosne i Hercegovine.

Tabela: Uporedni prikaz sistema socijalne zaštite

(izdvajanja kao procenat BDP)

	BiH	Slovenija	Mađarska	EU-15
	2004	2003	2003	2003
Ukupno socijalna politika	20,5%	24,0%	21,0%	27,2%
- Zdravstvena zaštita	6,2%	7,8%	6,2%	7,7%
- Invalidnost*	3,3%	2,0%	2,2%	2,1%
- Penziono osiguranje (bez porodičnih penzija)	5,9%	10,4%	7,5%	11,1%
- Porodične penzije	2,8%	0,4%	1,1%	1,3%
- Pomoć porodicama i djeci	1,2%	2,1%	2,7%	2,2%
- Nezaposlenost	0,7%	0,7%	0,6%	1,8%
- Stanovanje	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%
- Ostala socijalna zaštita	0,4%	0,6%	0,2%	0,5%

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 6.5. ALDI, mart 2006.

Slična je situacija i sa sistemom zdravstvenog osiguranja. U Bosni i Hercegovini oko 735.000 građana nema zdravstveno osiguranje. Neosigurane osobe, ako nemaju novca (što je čest slučaj), ne mogu se liječiti u zdravstvenim ustanovama, a teško da prema propisima mogu dobiti i aspirin. U oblasti zdravstvene zaštite, građanima Bosne i Hercegovine osim nemogućnosti korištenja

zdravstvenih usluga za veliki broj neosiguranih osoba, problem predstavlja neefikasna kontrola plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje, nepostojanje funkcionalne mreže zdravstvenih ustanova, nedefinisanje paketa osnovnih zdravstvenih prava, neefikasnost u pružanju usluga u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, neefikasno korištenje sredstava fondova zdravstvenog osiguranja i nedovoljno razvijene aktivnosti i institucije koje bi mogle doprinijeti prevenciji bolesti i promociji zdravlja.

Reorganizacija sistema zdravstvene i socijalne zaštite – prva domaća zadaća na putu ka Evropi

Na osnovu trenutnog stanja u ukupnom sistemu socijalne zaštite, uključujući penziono osiguranje, zaštitu nezaposlenih, zaštitu porodice i djece, te zaštitu osoba s onesposobljenjem, i posljedice koje trenutno stanje socijalnog sistema može imati na ukupno ekonomsko i socijalno blagostanje u zemlji, očekujemo od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta da u cilju unapređenja sistema socijalnog i zdravstvenog osiguranja obezbijede:

U oblasti zdravstvene zaštite, posebno u oblasti pristupa zdravstvenim ustanovama i osiguranju kvalitetne zdravstvene zaštite, očekujemo:

- § Donošenje zdravstvene politike na nivou Bosne i Hercegovine do kraja 2008. godine, koja će jasno definisati principe decentralizacije sistema zdravstvene zaštite, mreže zdravstvenih ustanova, položaj privatnih davalaca zdravstvenih usluga u sistemu zdravstvene zaštite, zagarantovani osnovni paket zdravstvenih usluga za sve građane BiH, te izvore sredstava za finansiranje zagarantovanog paketa osnovnih zdravstvenih prava za sve neosigurane osobe;
- § Pokrivenost zdravstvenog osiguranja u 100 procentnom iznosu do kraja 2010. godine;
- § Završetak reorganizacije sistema zdravstvene zaštite koji će omogućiti svim, a posebno siromašnim, besplatno korištenje zagarantovanog paketa zdravstvenih prava i usluga do kraja 2010. godine;
- § Uspostavljanje mehanizma ugovaranja i plaćanja u dijelu primarne zdravstvene zaštite koji će obezbijediti efikasno korištenje sredstava fondova zdravstvenog osiguranja, koji će promovisati efikasnost u pružanju zdravstvenih usluga javnih ustanova i ravnopravni tretman privatnih davalaca zdravstvenih usluga u Bosni i Hercegovini.

U oblasti zaštite i uključenosti osoba sa invaliditetom i njihove pozicije u osiguranju i pristupu s jednakim pravima uslugama, dobrima i resursima, očekujemo:

- § Jednaka prava, a posebno naknadu u novcu i stvarima, fiskalne beneficije i nenovčane subvencije za sve osobe sa onesposobljenjima do kraja 2008. godine na prostoru cijele Bosne i Hercegovine;
- § Finansijske poticaje za uključivanje u tržište rada u cilju promocije ravnopravnog položaja osoba sa invaliditetom;
- § Do kraja 2010. godine značajno smanjenje razlika u pravima između različitih kategorija osoba sa invaliditetom.

U oblasti zaštite porodice i djece, zbog potreba s kojima se suočavaju siromašne porodice u situacijama nedostatka minimalnog prihoda, te sprečavanja života u siromaštvu za porodice s djecom, posebno u olakšavanju snalaženja u situacijama kad teškoće prouzrokuje stanje u ekonomiji i tržištu rada, očekujemo:

- § Osiguranje funkcionalnog sistema socijalne zaštite za sve siromašne porodice koje iz vlastitih izvora i ostalih vidova socijalne zaštite nemaju prihode potrebne za minimalnu prehrambenu potrošnju, socijalnu zaštitu u iznosu minimalnom potrebnom za prehranu koji je uvećan za elementarne društvene potrebe porodice;

- § Do kraja 2007. godine osiguraju univerzalnu dječiju zaštitu na nivou entiteta, a do kraja 2009. godine osiguraju jednaka prava na dječiju zaštitu na prostoru cijele BiH.

U oblasti stanovanja, zbog nepostojanja javnih politika u oblasti olakšanja osiguravanja stanovanja, a posebno za mlade bračne parove, od vlasti Bosne i Hercegovine očekujemo da:

- § Do kraja 2008. godine donošenje javne politike, koje će omogućiti jednaki novčani i nenovčani poticaj za sticanje punog vlasništva na stanove za sve stanovnike Bosne i Hercegovine, s posebnom pažnjom za mlade bračne parove s djecom i bez djece;
- § Osiguranje finansijskog poticaja za stambeno zbrinjavanje za siromašne porodice do kraja 2008. godine, s posebnom politikom poticaja stambenog zbrinjavanja u siromašnim i nerazvijenim područjima.

Dostojanstven standard života na selu do 2010. godine

U Bosni i Hercegovini u ruralnim područjima živi oko 42,8 procenata svih stanovnika u zemlji (oko 1.600.000 stanovnika), od kojih je svaki treći stanovnik siromašan. Od ukupnog broja siromašnih u zemlji, 81,9 procenata živi u seoskim ili mješovitim područjima u kojima je najvažnija privredna grana poljoprivreda, što nam dovoljno govori u kakvom se stanju danas nalazi poljoprivredni sektor. Posljednjih nekoliko godina, zbog smanjenja inozemne pomoći i ubrzane liberalizacije spoljne trgovine, na površinu su isplivali brojni problemi s kojima se suočavaju domaći poljoprivrednici. Proizvodi domaće poljoprivrede, zbog niske produktivnosti, postali su znatno skuplji od uvoznih, a kupci, suočeni sa sve većim troškovima života, radije se odlučuju za jeftinije proizvode iz uvoza. Seosko stanovništvo, suočeno sa svakodnevnim smanjivanjem prihoda, ostaje bez ikakvih mogućnosti da osigura neophodan novac čak i za zadovoljavanje minimalnih egzistencijalnih potreba. Zbog udaljenosti od gradova, šanse da pronađu zaposlenje u drugim granama privrede su minimalne. Ostavši bez prihoda iz industrije i velikog dijela prihoda iz poljoprivrede, većina stanovništva u ruralnim područjima našla se ispod granice siromaštva ili u opasnosti ekstremnog siromaštva.

Poljoprivrednici, suočeni sa sve manjim godišnjim prihodima, ključno rješenje vide u povećavanju vlastite proizvodnje. Međutim, stanovništvo na selu spada u najsiromašnije kategorije stanovništva i oni nemaju vlastita sredstva za investiranje u razvoj poljoprivrede. Poljoprivrednici, također, sve teže izlaze na kraj s problemom niskih cijena poljoprivrednih proizvoda. Visoki troškovi proizvodnje u odnosu na niske cijene uvoznih proizvoda odvrćaju veliki broj poljoprivrednika od komercijalne poljoprivredne proizvodnje, jer su njihovi troškovi proizvodnje veći nego što je to cijena uvoznih proizvoda. Stanje u oblasti poljoprivrednog sektora najbolje opisuje promjene u uvozu i izvozu u protekle tri godine.

Tabela: Ukupan uvoz i izvoz poljoprivrednih proizvoda (u milionima KM)

	2003	2004	2005
Ukupan uvoz poljoprivrednih proizvoda	1.868	1.959	1.982
Od čega:			
Uvoz životinja i proizvoda životinjskog porijekla	282	265	300
Uvoz proizvoda biljnog porijekla	459	493	490
Uvoz masti i ulja životinjskog i biljnog porijekla	97	110	97
Uvoz prehrambenih prerađevina	1.028	1.091	1.095
Ukupan izvoz poljoprivrednih proizvoda	142	167	223
Od čega:			
Izvoz životinja i proizvoda životinjskog porijekla	17	24	35

Izvoz proizvoda biljnog porijekla	39	34	43
Izvoz masti i ulja životinjskog i biljnog porijekla	2	12	24
Izvoz prehrambenih prerađevina	85	96	120

Izvor: Centralna Banka BiH. Prilogodilo ALDI, mart 2006.

Nemogućnost izvoza poljoprivrednih proizvoda je, također, veoma značajan problem domaćih poljoprivrednika. Pored niske produktivnosti domaće poljoprivrede, minimalni izvoz poljoprivrednih proizvoda prouzrokovao je i nepostojanjem potrebnih državnih agencija i neusklađenog zakonodavstva sa EU standardima, što je neophodno promijeniti želi li se osigurati veći izvoz domaćoj poljoprivredi.

Reforma u korist cijelog društva

Imajući u vidu trenutno stanje i položaj stanovništva u ruralnim područjima zemlje, te stanje u cjelokupnom sektoru poljoprivrede, problema s kojima se suočavaju građani koji ostvaruju prihode iz poljoprivredne djelatnosti, ekonomskog zaostajanja u razvoju ruralnih područja, potrebe da se obezbijedi dostojanstven standard života na selu, problema sigurnosti hrane i potrebe da se potrošačima u Bosni i Hercegovini obezbijede kvalitetni proizvodi, očekujemo od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta da obezbijede:

U oblasti unapređenja životnog standarda seoskog stanovništva i jačanju poljoprivrednog sektora u Bosni i Hercegovini obezbjeđenje slijedećih mjera koje će doprinijeti kreiranju dostojanstvenog standarda života na selu i obezbjeđenje kvalitetnih proizvoda za potrošače u Bosni i Hercegovini kroz:

- § Postepeno povećavanje ukupnih javnih budžeta za podsticanje razvoja poljoprivredne proizvodnje i ruralnog razvoja u ukupnim budžetima centralne vlade (konsolidovani budžeti institucija BiH i entiteta) do 3,5% od 2008. do 2010. godine na iznos ne manji od 150 miliona KM godišnje;
- § Uspostavljanje politike **podsticaja poljoprivredne proizvodnje za izvoz** do kraja 2008. godine, koja će omogućiti razvoj izvozno orijentisanih agro biznisa koji će doprinijeti značajnom povećanju prihoda zaposlenim u poljoprivrednom sektoru i povećanju prihoda stanovništvu koji se bavi primarnom poljoprivrednom proizvodnjom;
- § Uspostavljanje politike **podsticanja kapitalnih ulaganja u poljoprivredu** do kraja 2008. godine u cilju pomoći razvoju poljoprivrede u siromašnim dijelovima Bosne i Hercegovine i povećanja obima poljoprivredne proizvodnje i sigurnijeg snadbijevanja stanovništva kvalitetnim domaćim poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima;
- § Uspostavljanje **jedinstvene politike podsticaja primarne poljoprivredne proizvodnje** do kraja 2009. godine, u okviru koje će svi poljoprivrednici Bosne i Hercegovine imati jednake mogućnosti da koriste podsticaje u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji;
- § Uspostavljanje politike **podsticanja okrupnjavanja poljoprivredne proizvodnje** do kraja 2009. godine, koja će biti u mogućnosti da podstakne rast i razvoj malih komercijalnih poljoprivrednih proizvođača, u cilju osiguranja poštovanja zahtjevnih standarda EU u pogledu proizvodnje i izvoza poljoprivrednih proizvoda, ali i uspostavljanje trajnijih veza između poljoprivrednika i tržišta;
- § Uspostavljanje **jedinstvene politike ruralnog razvoja**, do kraja 2009. godine kroz izgradnju infrastrukture i podsticaje za investicije u proizvodna i prerađivačka preduzeća u ruralnim područjima koje će dodatno ohrabriti ruralno stanovništvo da ne napušta seoska područja, kroz zapošljavanje u nepoljoprivrednim djelatnostima u ruralnim područjima.

U oblasti uspostavljanja efikasne javne uprave u oblasti poljoprivrede, koja će biti sposobna da obezbijedi efikasnu javnu podršku u omogućavanju dostojanstvenog standarda života na selu, očekujemo:

- § Formiranje Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja i ostalih funkcionalnih vladinih institucija na nivou Bosne i Hercegovine, uključujući i agenciju za plaćanje do kraja 2008. godine;
- § Donošenje *Zakona o agrobiznisu i ruralnom razvoju*, do kraja 2007. godine, kojim bi se definisali ključni ciljevi poljoprivredne politike u BiH, institucije nadležne za njeno provođenje i mehanizam koordinacije državnih, entitetskih i lokalnih nadležnosti u njenom provođenju;
- § Usvajanje i početak provedbe poljoprivredne politike Bosne i Hercegovine do kraja 2008. godine u skladu s preporukama Evropske unije, te osiguranje sredstava i kadrova za njeno provođenje.

Da do 2010.godine BiH postane zemlja jednakih mogućnosti za mlade ljude

U Bosni i Hercegovini danas živi oko 531.000 mladih ljudi u dobi od 15 do 24 godine, dok je broj mladih ljudi u dobi između 15 i 30 godina oko 835.000. Mladi ljudi danas se nalaze na margini društva, bez značajnog angažmana u civilnom društvu, političkom životu, a sve veći broj mladih odrasta u sredini koja im ne može ponuditi slobodu izbora obrazovanja, rada, mobilnosti i življenja zdravog života.

Obrazovanje ima presudan utjecaj na budući status mladih ljudi, a posebno status u oblasti zaposlenosti. Između obrazovanja i zaposlenosti postoje jasne veze. Niže stope upisa u obrazovne institucije proizvode više stope nezaposlenosti kod mladih ljudi. Prema statističkim informacijama, u BiH je samo 73 procenta mladih u dobi od 15 do 18 godina upisano u srednje obrazovanje (od čega je 40 procenata upisano u usmjerena zanimanja), dok većina evropskih zemalja ima neto stope upisa u srednje škole između 85 i 95 procenata. Mladi ljudi koji završe usmjereno obrazovanje imaju veće šanse da budu nezaposleni i imaju manje plate u slučaju ako su zaposleni nego mladi ljudi koji nisu završili usmjereno obrazovanje. Dodatno je poražavajuća činjenica da mladi iz siromašnih porodica imaju daleko veću tendenciju da budu upisani u usmjereno obrazovanje, što dovodi do toga da mladi iz siromašnih porodica imaju znatno manje mogućnosti za nastavak obrazovanja. LSMS² studija je pokazala da je stopa upisa mladih iz siromašnih porodica tri puta manja u odnosu na nesiromašne. Kakve posljedice obrazovanje ima po nezaposlenost i siromaštvo mladih najbolje pokazuje obrazovna struktura nezaposlenih osoba.

Tabela: Obrazovna struktura zaposlenih i nezaposlenih u BiH (Prema LSMS – sve starosne grupe)

	Nezaposleni		Zaposleni	
	2001	2002	2002	2003
Nezavršeno osnovno	15,3%	15,5%	27,3%	27,6%
Osnovno	20,2%	28,1%	29,9%	30,2%
Usmjereno	17,4%	22,3%	55,0%	56,2%
Srednjoškolsko	14,8%	21,2%	46,7%	50,4%
Univerzitetsko (2g)	6,8%	9,0%	67,0%	65,0%
Univerzitetsko (4g)	2,8%	5,0%	84,1%	82,7%

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 9.2. ALDI, mart 2006.

Osim što nemaju jednake mogućnosti za obrazovanje, mladi ljudi se suočavaju s problemom nepostojanja jednakih mogućnosti u zapošljavanju. U Bosni i Hercegovini je prema rezultatima LSMS bilo 158.629 mladih koji su bili nezaposleni.

Tabela: Položaj mladih u BiH u 2004. godini (zaposlenost, nezaposlenost i obrazovanje)

Osnovne demografske informacije	Mladi od 15 do 24 godine
Zaposlen	63.046
Nezaposlen ili traži posao	158.629
Student ili učenik	285.236
Ostalo	24586
Ukupno	531.497

Izvor: Analiza problema za Građansku platformu, tabela 9.3. ALDI, mart 2006.

Od ukupnog broja mladih od 15 do 24 godine, tek nešto više od polovine (53%) je imalo status studenta ili učenika, dok je svega 11,8 procenata mladih zaposleno, a status

² Anketa mjerenja životnog standarda u BiH (Living Standards Measurement Survey) je provedena krajem 2001. godine.

nezaposlenih ima čak 71,5 procenata. Više od 158.000 mladih u dobi od 15 do 24 godine je bilo nezaposleno prema rezultatima istraživanja LSMS. Ako imamo na umu da je više od 143.000 njihovih starijih kolega (u dobi od 25 do 34 godine) nezaposleno ili traži prvi posao, možemo dobiti jasnu sliku zbog čega su mladi ljudi u BiH nezadovoljni i zbog čega oni žele napustiti svoju domovinu.

Bolji položaj mladih – naša investicija u budućnost

Imajući u vidu trenutan položaj mladih ljudi u Bosni i Hercegovini, i posljedice trenutnog stanja na ukupni ekonomski i društveni život svih stanovnika u zemlji, a u cilju poboljšanja položaja mladih, od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta očekujemo **kreiranje afirmativnih politika u oblasti obrazovanja** u Bosni i Hercegovini tako da se do kraja 2010. godine osigura:

- § Poticanje obrazovanja mladih koje će osigurati veće stope upisa u srednjoškolsko obrazovanje i univerzitete, u skladu s prosjekom zemalja Evropske unije;
- § Mogućnost odabira srednjoškolskog obrazovanja isključivo po izboru mladih ljudi, kako bi svi koji to žele imali jednake mogućnosti za tercijalno obrazovanje;
- § Posebne programe stipendiranja studenata na državnom nivou koji će povećati stope upisa na univerzitete, a koji će imati posebnu ulogu u podsticanju unapređenja obrazovanja siromašnih i mladih ljudi u siromašnim područjima zemlje;
- § Jednak pristup obrazovanju za sve mlade ljude u BiH, posebno kroz prijevoz učenika i studenata, posebno u ruralnim i siromašnim područjima i kroz osiguravanje mogućnosti subvencioniranog stanovanja za studente.

Zbog potrebe rješavanja problema nezaposlenosti mladih ljudi u Bosni i Hercegovini očekujemo od parlamenata i vlada na nivou države i entiteta da do kraja 2010. godine, u okviru **aktivnih politika zapošljavanja**, osiguraju programe namijenjene mladim ljudima, na državnom i entitetskom nivou kroz:

- § Posebne programe koji će promovisati poduzetništvo i pokretanje biznisa od mladih ljudi;
- § Afirmativnije politike zapošljavanja mladih ljudi, i posebno porodica sa djecom u kojima su oba ili jedan roditelj nezaposlen i mlađi od 35 godina;
- § Programe koji će omogućiti mladima subvencioniranje, ali i besplatno pohađanje programa obuke i doedukacije za zanimanja za kojima postoji potreba na tržištu rada, po slobodnom izboru mladih ljudi.

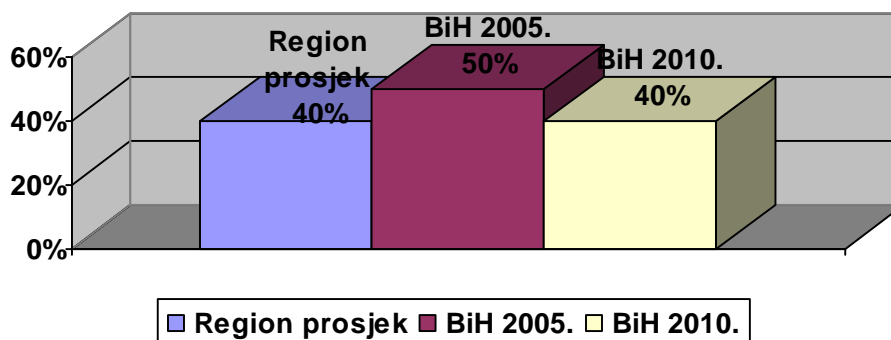
Zbog potrebe unapređenja socijalnog položaja mladih, a posebno mladih bračnih parova, očekujemo od svih nivoa vlasti, posebno parlamenata i vlada na nivou države i entiteta, da osiguraju potpuno funkcionisanje socijalne politike koja će omogućiti finansijsku i nefinansijsku pomoć u:

- § Osiguranju stambenog prostora za mlade, a posebno za mlade bračne parove s djecom, koji će, između ostalog, biti omogućeni subvencioniranjem cijene nabavke stambenog prostora, subvencioniranjem kamate na dugoročne kredite ili subvencioniranjem u troškovima izgradnje stambenog objekta;
- § Promovisanju nastavka školovanja za siromašne mlade bračne parove, koji mogu osigurati finansijski poticaj za nastavak (novog ili prekinutog) obrazovanja za člana porodice koji zbog siromaštva nisu u stanju nastaviti prekinuto obrazovanje ili započeti novo obrazovanje.

Samanje troškova i povećanje efikasnosti administracije

Oko ocjene da je državna uprava u BiH preglomazna, neefikasna, neprofesionalna, korumpirana i nedovoljno orijentisana ka pružanju javnih usluga u uvjetima stvaranja tržišnog društveno-ekonomskog uređenja, te opterećena naslijeđem prethodnog sistema postoji konsenzus eksperata i građana što potvrđuju istraživanja percepcije građana, ali i indikatori iz kojih proizilazi stanje javne uprave. Takva situacija ima višestruke negativne implikacije u smislu visokog stepena javne potrošnje, te nekvalitetnih i skupih usluga koje takva javna uprava pruža građanima.

Udio javne potrošnje u GDP

Strategija reforme javne uprave kao ključni dokument, koji je trebao biti završen do jeseni 2004 g., nije završen i još uvijek se ne zna kada će biti završen. U okviru operacionalizacije obećanja iz dokumenta „Reforma javne uprave: Naš program“ vlasti BiH zaključile su Memorandum o razumijevanju o funkcionalnim pregledima sa Evropskom komisijom. Memorandum je predviđao izradu pregleda stanja uprave na svim nivoima i to 8 pojedinačnih vertikalnih sistema (zdravstvo, policija, zaštita okoliša, obrazovanje, povratak, poljoprivreda i pravosuđe) i zajednički pregled horizontalnih sistema za sve institucije (javne finansije, ljudski resursi, izrada zakonskih propisa, upravni postupak i upotreba informacionih tehnologija). Dopuna Memoranduma predviđala je uspostavljanje Ureda koordinatora za reformu javne uprave, koji je nadležan za usklađivanje i koordiniranje nalaza u cjelovitu strategiju za cijelu zemlju. Većina pregleda je okončana do 2005 g., ono što predstoji jeste izrada strategije reforme javne uprave na osnovu nalaza i preporuka iz pregleda.

Acquis communautaire ne reguliše horizontalni način funkcionisanja javne uprave ili organizaciju javne uprave u okviru države. Da bi *acquis communautaire* mogao biti efektivno primjenjivan u okviru pravnih sistema država članica, postoje principi na kojima se temelji javna uprava: **1. pouzdanost i predvidivost (pravna izvjesnost); 2. otvorenost i transparentost; 3. odgovornost; 4. efektivnost i efikasnost;**³

Prihvaćeni principi javne administracije među državama članicama Evropske unije sačinjavaju uvjete Evropskog administrativnog prostora. (EAP). EAP uključuje paket jedinstvenih standarda za djelovanje u okviru javne administracije koji su definisani zakonom i provođeni u praksi kroz procedure i odgovarajuće mehanizme odgovornosti. Zemlje kandidati za prijem u Evropsku uniju moraju voditi računa o ovim standardima pri izradi i razvoju svoje javne administracije.

³ SIGMA Dokument, broj 26, Sustainable Institutions for European Union Membership, OECD, Paris, 1998.

Brži proces reforme javne uprave, korist višestruka

Očigledno je da proces reforme teče znatno sporije od planirane dinamike i uz brojne probleme, jer rok za izradu strategije je bio jesen 2004., a ona još uvijek nije pripremljena. Također, možemo konstatovati da su dosadašnja postignuća na ovom planu, bila u velikoj mjeri rezultat asistencije i inicijativa međunarodne zajednice u prvom redu EU, a ne rezultat posvećenosti i rada domaćih institucija.

Reforma državne uprave u ekonomičan, profesionalan i uslužno orijentisan servis građana predstavlja jedan od najvećih izazova u cjelokupnom reformskom procesu države. Koristi od stvaranja tako reformisane uprave bit će višestruke, prvenstveno kroz smanjenje korupcije, jeftinije usluge i znatno manji utrošak budžetskih sredstava na administraciju, koja će se moći preusmjeriti za druge potrebe (investicione i razvojne programe). Kako bi se to postiglo, od vlade i parlamenta očekujemo da se:

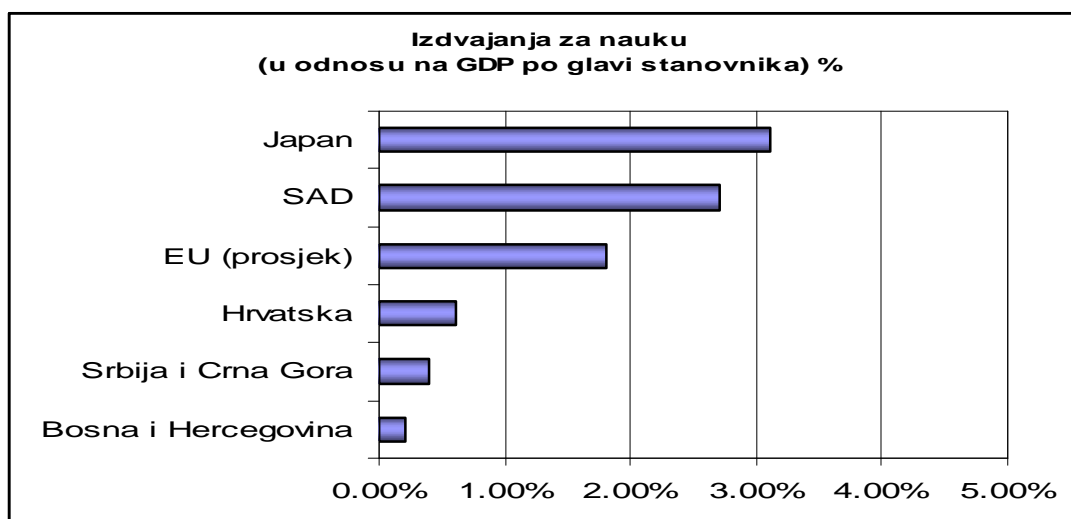
- § **Smanji udio javne potrošnje u odnosu GDP** za 10% do 2010., odnosno 2,5% na godišnjem nivou, tj. svede javna potrošnja na regionalni prosjek, uz povećanje efikasnosti potrošnje;
- § **Racionalizuju troškovi administracije za 20%** sadašnjeg iznosa do 2010. u okviru smanjenja javne potrošnje.

Zbog potrebe ubrzanja procesa reforme javne uprave i smanjenja troškova administracije očekujemo od vlade i parlamenta da se:

- § **Izradi strategija reforme javne uprave**, a na osnovu do sada izvršenih pregleda stanja uprave na svim nivoima, kao i akcionog plana s vremenskim rokovima za provođenje pojedinih mjera, te institucija odgovornih za provođenje aktivnosti, najkasnije do polovine 2007. godine, do kada bi trebala započeti implementacija akcionog plana;
- § **Realizuju sve preporuke iz zajedničkog sistemskog pregleda uprave** na svim nivoima do polovine 2007. godine;
- § **Proces reforme odvija na principima Evropskog administrativnog prostora:**
 - pouzdanost i predvidivost (pravna izvjesnost);
 - otvorenost i transparentnost;
 - odgovornost;
 - efektivnost i efikasnost.

Da do 2010.godine bude okončana reforma sistema obrazovanja u BiH

Obrazovanje je "lider" u ekonomskom i društvenom razvoju svake zemlje i svih kultura, zato u procesu reforme obrazovanja država, privreda, akademska zajednica i civilno društvo moraju obezbijediti takav sistem kojim bi, na svim nivoima, bilo zagarantovano kvalitetno i savremeno obrazovanje, bez političkog utjecaja, dostupno, prihvatljivo i efikasno. Obrazovanje konstantno teži razvoju kapaciteta, traži maksimalnu institucionalnu podršku, jasno definisane strukture i ovlaštenja, vremenske rokove, transparentno finansiranje, uređenu legislativu i jasne procedure. Trenutno je nastavno osoblje nezadovoljno procesom reformi jer nisu dovoljno osposobljeni za primjenu novih programa i obrazovnih trendova. Institucije obrazovanja nemaju finansijska sredstva za modernizaciju opreme i objekata, nema dovoljno sredstava za usavršavanje i pripremanje nastavnog osoblja, a njihov opći položaj i društveni status je vrlo nizak, što u velikoj mjeri utječe na motivaciju u radu s učenicima i studentima. Općedruštvena podrška reformi sistema obrazovanja podrazumijeva odgovarajući zakonski okvir koji će omogućiti jednak pristup i kvalitetno obrazovanje za sve građane, uz aktivnu uključenost civilnog društva i kontinuiran proces evaluacije. Zato u daljnjoj razradi prioriteta reforme obrazovanja u BiH posebno treba tretirati obrazovanje kao privredni sektor koji kroz dogoročnu investiciju u društveni kapital doprinosi ostvarenju ekonomskog razvoja, smanjenju siromaštva i ubrzanim integracijama.

Bruto društveni proizvod (GDP) u BiH prije rata je iznosio 25 milijardi KM, od čega se oko 375 miliona usmjeravalo u nauku (oko 1,5%). Nakon rata, GDP je pao na 13 milijardi, ali je samo 6.5 miliona izdvojeno za nauku (oko 0,2%), odnosno manje od 2 % nekadašnjeg ukupnog iznosa. Ovi podaci su alarmantni ako poredimo podatke trenutnog GDP-a po glavi stanovnika u BiH, odnos kakav BiH ima prema ulaganjima u nauku danas i uporedimo ga s okruženjem i razvijenijim državama. Privreda i industrija u SAD finansiraju ulaganja u nauku sa udjelom od preko 90% ukupnih ulaganja u nauku. Savremena Evropa je u međuvremenu kroz Bolonjski proces pokrenula jednu širu akciju i pokušaj da na svom prostoru poništi razlike između desetak visokoobrazovnih sistema različite tradicije i kvaliteta. Obrazovni radnici se nadaju da će na taj način iznjedrili prvoklasne diplomce, koji će biti oslonac razvoja evropske ekonomije i moći ravnopravno konkurisati kolegama iz SAD-a i azijskih zemalja u usponu, poput Kine. Imajući u vidu trenutno stanje obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, i posljedice koje takvo stanje ima na ukupni ekonomski i društveni život, očekujemo da nadležne institucije u BiH stvore minimum društvenog konsenzusa i da do 2007. godine usvoje i usaglaise prihvatljiv i funkcionalan zakonski okvir kako bi se obezbijedio adekvatan sistem kvaliteta visokog obrazovanja. Time bi se do kraja 2010. godine stvorili preduvjeti za razvoj naučno-istraživačkog rada, razvoja novih tehnologija, sistem bi se modernizovao, racionalizovao i prilagodio tržištu znanja, rada i kapitala.

Spremni na izazove globalnog tržišta znanja, rada i kapitala

Zbog potrebe da se obezbijedi jednak pristup obrazovanju za sve i da pojedinci razviju svoje potencijale do maksimuma, očekujemo od nadležnih institucija da **do kraja 2007.godine** osiguraju:

- § postojanje funkcionalnih statističkih službi koje bi pratile procenat upisa, stope prolaznosti, udio drugih društvenih grupa i razlike među ruralnim i urbanim područjima,
- § da sve osnovne škole imaju upisno područje, tj. da djeca pohađaju školu u svojoj lokalnoj zajednici, a trajanje obaveznog osnovnog obrazovanja bude 9 godina u cijeloj BiH,
- § da uvjerenja i diplome izdate od ovlaštene obrazovne institucije imaju isti status na cijeloj teritoriji BiH,
- § uključivanje djece s posebnim potrebama u sve nivoe obrazovanja i prilagode nastavne planove i programe za rad s tom djecom.

Zbog potrebe da se osigura kvalitet učenja u osnovnim i srednjim školama i obezbijedi pravo na slobodno formiranje mišljenja u obrazovnom procesu, očekujemo da nadležne institucije **do 2007.g.** osiguraju:

- § striktno poštovanje i praćenje mjera Zajedničke strategije za modernizaciju osnovnog i općeg obrazovanja u BiH kroz tzv. Bijeli papir,
- § efikasne mehanizme za šire uključivanje roditelja, civilnog društva i lokalne zajednice u procese odlučivanja u obrazovnim institucijama na svim nivoima,

Zbog potrebe da visokoškolsko obrazovanje opravda svoj rad, poveća kvalitet i da se adekvatno uključi u Bolonjski proces, očekujemo od nadležnih institucija da:

- § usvoje i usaglase prihvatljiv i funkcionalan zakonski okvir i utvrde jedinstvene standarde kojim bi se definisali kadrovski, pedagoški i materijalno-tehnički uvjeti potrebni za rad visokoškolskih ustanova, **do 2007. g.**
- § uspostave fondove za visoko obrazovanje, Agenciju za akreditaciju i ocjenjivanje, kao i Centar za informisanje, priznavanje diploma i trajanje studija, **do 2008. g.**
- § izvrše kompletnu evaluaciju i akreditaciju svih univerziteta u BiH, te daju univerzitetima status pravnih lica, što bi im omogućilo stvaranje vlastite finansijske politike, njeno lakše praćenje i manju mogućnost zloupotreba, **do 2008. g.**
- § svi univerziteti u BiH pristupe uvođenju jedinstvenih standarda kreditnog transfer sistema bodovanja (ECTS), izgrade dvociklični dodiplomski i postdiplomski sistem studiranja i imaju obučene profesore koji mogu da pokrenu interdisciplinarnu studiju, **do 2010.g.**
- § svi univerziteti u BiH imaju razvijene alumni organizacije koje podržavaju rad univerziteta tako što im osiguravaju kontakte, savjete i donacije, **do 2010. g.**

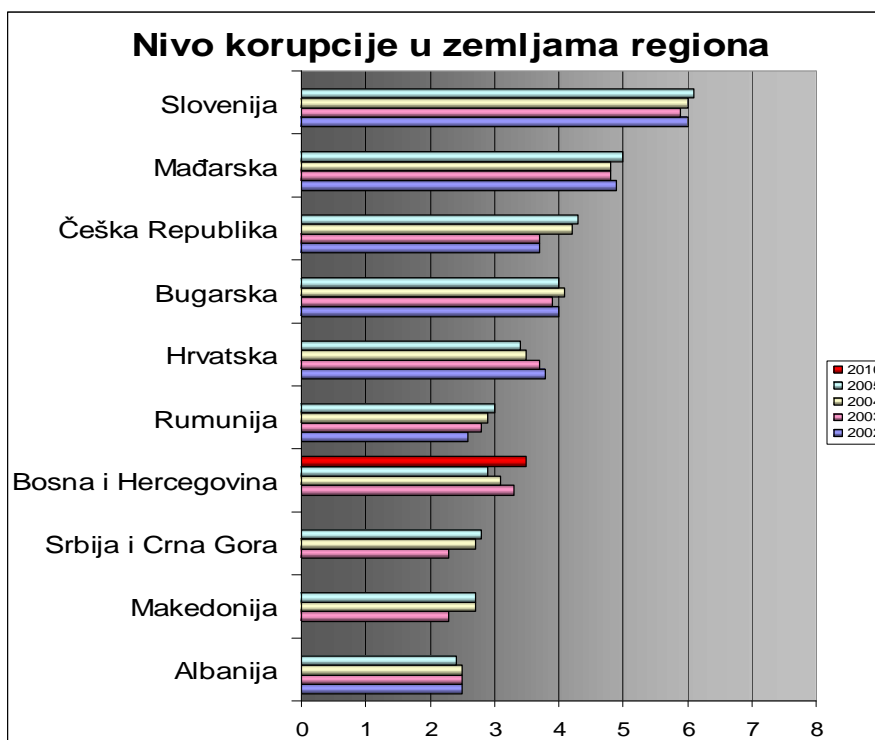
Zbog potrebe da se osiguraju mehanizmi za pružanje usluga cjeloživotnog učenja kao osnovnog preduvjeta za brži ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva, očekujemo od nadležnih institucija da do 2008. godine obezbijede:

- § prekvalifikaciju odraslih osoba u raznim stručnim oblastima kako bi se brzo reagovalo na potrebe tržišta rada, kapitala, roba i usluga,
- § uspostave stručne ustanove koje bi se bavile cjeloživotnim učenjem, stručnim usavršavanjem i povezivanjem s privatnim sektorom, te nadležne institucije usvoje politiku i strategiju o reformi stručnog obrazovanja koja bi bila zasnovana na standardima EU.

Da se smanji nivo korupcije u BiH

Problem visokog nivoa korupcije jedan je od najozbiljnijih problema s kojima se Bosna i Hercegovina sučava. Na ljestvici društvenih problema građani BiH korupciju pozicioniraju odmah iza siromaštva i opće nezaposlenosti. *Unutar zemlje*, najpogubnije konsekvence korupcije su: **povećanje siromaštva, usporavanje ekonomskih i socijalnih reformi**, kroz odlivanja javnih fondova u ruke pojedinaca i političkih elita, što najviše plaćaju ekonomski najugroženije kategorije stanovništva; odlaganje procesa privatizacije do potpunog obezvrjeđivanja državnog kapitala; preusmjeravanje razvojnih investicionih fondova, kroz nelegalne tokove, u pravcu suprotnom od potreba krajnjih korisnika; nedostupnost sistema osnovnih javnih usluga svim građanima; **sindrom zarobljene države, nefunkcionalnost institucija sistema i smanjenje povjerenja građana** u ove institucije, kroz upravljanje državom od strane malog broja moćnih pojedinaca, što dovodi do odliva mladih, obrazovanih kadrova u razvijenije zemlje, koje im pružaju više mogućnosti za ličnu i profesionalnu afirmaciju, dok građane koji ostaju u zemlji dodatno pasivizira i navodi da u sve manjem broju izlaze na izbore. *Na međunarodnom planu*, korupcija **narušava imidž zemlje, destimuliše strana ulaganja i usporava procese evropskih integracija.**

Donji grafikon prikazuje trend ocjena deset zemalja na *Globalnom indeksu percepcije korupcije Transparency Internationala* (TI CPI) u periodu 2002.-2005.g, od najmanje korumpirane Slovenije do najkorumpiranije Albanije. Položaj Bosne i Hercegovine u odnosu na ove zemlje, s prosječnom ocjenom od 2.9, pokazuje da je nivo korupcije u zemlji daleko ispod prosjeka u regionu i da se opasno približava najlošijem rezultatu.

Uprkos setu antikorupcionih zakona, koji je Bosna i Hercegovina usvojila u posljednjih nekoliko godina, i koji je ocijenjen kao jedan od solidnijih u regionu, nedostatak političke volje za sistemskom i organizovanom borbom protiv korupcije, tromost i neažurnost institucija za provedbu zakona i njihova nedovoljna saradnja, anulira pozitivne efekte ovih reformi. Ukoliko želi da izađe iz sive zone najkorumpiranijih zemalja svijeta, i dostigne barem približan nivo zemalja regiona kojima su evropske integracije postale razvojni cilj, Bosna i Hercegovina mora borbi protiv korupcije dati **najviši prioritet**.

Politika nulte tolerancije prema korupciji

Imajući u vidu ozbiljnost problema korupcije u zemlji i njene negativne efekte na čitavo društvo, očekujemo od predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti da usvoje politiku nulte tolerancije prema korupciji, te da obezbijede dosljednu primjenu sljedećih akcionih mjera:

Zbog potrebe za stvaranjem funkcionalnog i konzistentnog pravnog okvira za borbu protiv korupcije, izvrše:

- § **Ratifikaciju zna ajnih me#unarnodnih instrumenata** za borbu protiv korupcije do kraja 2006.g.,
- § **Unapre#enje doma\$eg antikorupcionog zakonodavstva** i njegovo usklađivanje sa UN Konvencijom protiv korupcije i EU standardima i modelima do 2008.g., uz obavezno osnaživanje odredbi o prijavama imovine izabranih i imenovanih zvaničnika na svim nivoima vlasti, povrata nelegalno stečene imovine, usavršavanja krivičnog zakonodavstva inkorporiranjem odredbi o poslovnom i privatnom sektoru, zaštite osoba koje otkrivaju i objelodanjuju koruptivne radnje i jačanja međunarodne saradnje.
- § **Promovisanje obaveze usvajanja kodeksa ponašanja** za predstavnike sve tri grane vlasti i pojedinačnih profesija, u cilju ojačavanja internih mehanizama odgovornosti, profesionalizma i poslovne etike.

Zbog nedovoljno efikasnog institucionalnog sistema za borbu protiv korupcije, izvrše sljedeće mjere za unapređenje stepena provođenja zakona:

- § **Formiraju i osposobe posebno tijelo za borbu protiv korupcije** koje će imati preventivnu i ulogu koordinacije nad ostalim državnim antikoruptivnim tijelima do 2008.g.,

- § **Daju veći stepen prioriteta krivi nim djelima korupcije** kroz reprioritizaciju krivičnih djela, čime će se intenzivirati rad i efikasnost pravosudnih organa u procesuiranju i sankcionisanju ovih djela,
- § **Obezbijede mehanizme za efikasno funkcionisanje i intenzivnu saradnju među postojećim institucijama i agencijama**, naročito agencijama zaduženim za praćenje regularnosti procesa privatizacije, transparentan i legalan sistem javnih nabavki, službi za reviziju finansijskog poslovanja javnog sektora, Izborne komisije BiH kao institucije zadužene za provedbu Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, Zakona o finansiranju političkih stranaka i Izbornog zakona, te institucijama zaduženim za oblast međunarodne saradnje u borbi protiv korupcije.
- § **Ojačaju disciplinske i druge zakonske mjere** u slučajevima kada zaposleni u državnim organima i ustanovama ne obavljaju svoju dužnost savjesno i odgovorno, te insistiraju na primjeni restriktivnih mjera u slučajevima korupcije unutar pravosudnih organa i organa zakonodavne i izvršne vlasti, što će pridonijeti efikasnosti ovih institucija i dovesti do manjeg broja zloupotreba povjerene moći u cilju sticanja lične koristi.

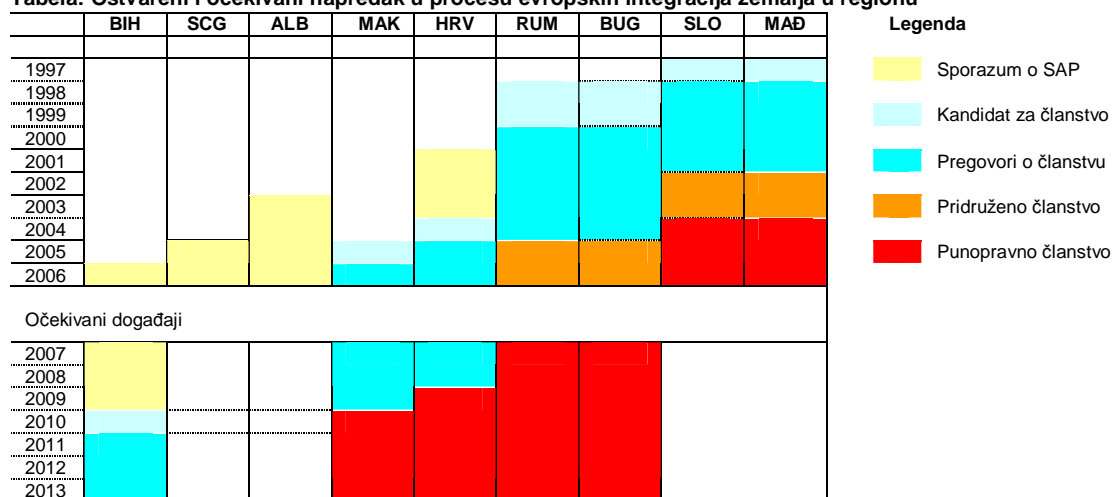
Zbog potrebe jačanja svijesti javnosti o postulatima vladavine prava, demokratije, te štetnosti i posljedicama korupcije, provode

- § **Politiku veće otvorenosti i javnosti u radu** svih državnih tijela, naročito u segmentima finansijskog poslovanja i procesima donošenja odluka od javnog interesa, te omogućuje veće uključivanje javnosti u procese donošenja odluka i nadgledanje njihovog provođenja,
- § **Kontinuirane antikorupcione kampanje** kao vid edukacije javnosti, što bi do 2010.g. rezultiralo značajno nižim procentom građana koji su spremni da učestvuju u lancu korupcije, nižim stepenom tolerancije prema koruptivnim radnjama i većim stepenom povjerenja građana u organe vlasti i sistem javnih ustanova.

Da do 2010. godine BiH ispuni uvjete za sticanje statusa kandidata za članstvo u EU

Bosna i Hercegovina je početkom 2000. godine započela proces evropskih integracija, istovremeno sa svim ostalim zemljama Zapadnog Balkana. Sporost procesa evropskih integracija u BiH se prvenstveno vidi u tome da je proces evropskih integracija vođen jednako brzo kao u Hrvatskoj, danas bi bili bar pet godina bliže očekivanom datumu ulaska u EU. Dok su druge zemlje Istočne Evrope davno započele proces evropskih integracija, a 10 od njih su već postale zemlje članice EU, Bosna i Hercegovina se još uvijek nalazi u početnim fazama procesa evropskih integracija, kao što pokazuje i naredna slika.

Tabela: Ostvareni i očekivani napredak u procesu evropskih integracija zemalja u regionu

BiH-Bosna i Hercegovina; SCG-Srbija i Crna Gora; ALB-Albanija; MAK-Makedonija;
HRV-Hrvatska; RUM-Rumunija; BUG-Bugarska; SLO-Slovenija; MAĐ-Mađarska
Izvor: *Analiza problema za Građansku platformu, tabela 2.2. ALDI, Mart 2006.*

Ukoliko vlasti započnu sa ubrzanom integracijom, najviše što možemo očekivati jeste da do kraja 2010. godine Bosna i Hercegovina započne pregovore o članstvu sa EU. Zahvaljujući dosadašnjim iskustvima, postoji realna opasnost da ukoliko se ne poduzmu široki reformski procesi, 2010. godine BiH ne odmakne mnogo na putu evropskih integracija od mjesta na kojem se danas nalazi.

Ukoliko Bosna i Hercegovina značajno ne ubrza proces EU integracija, posljedice se neće samo osjetiti na daljem prolongiranju članstva u EU. Posljedice će osjetiti građani, jer će biti uskraćeni za oko 100 novih vladinih institucija koje bi trebale biti ključni pokretači rasta ekonomskog i socijalnog blagostanja u zemlji. Posljedice će osjetiti i privatni sektor, jer u godinama koje slijede Bosna i Hercegovina će postepeno otvarati granice bescarinskom uvozu proizvoda iz EU, bez ob0.24336 Tc (m) T0 Tc (r) Tj-0.08448 Tc (o hec (j) Tj-0.08448 Tc (e) Tj0 08448 Tc0

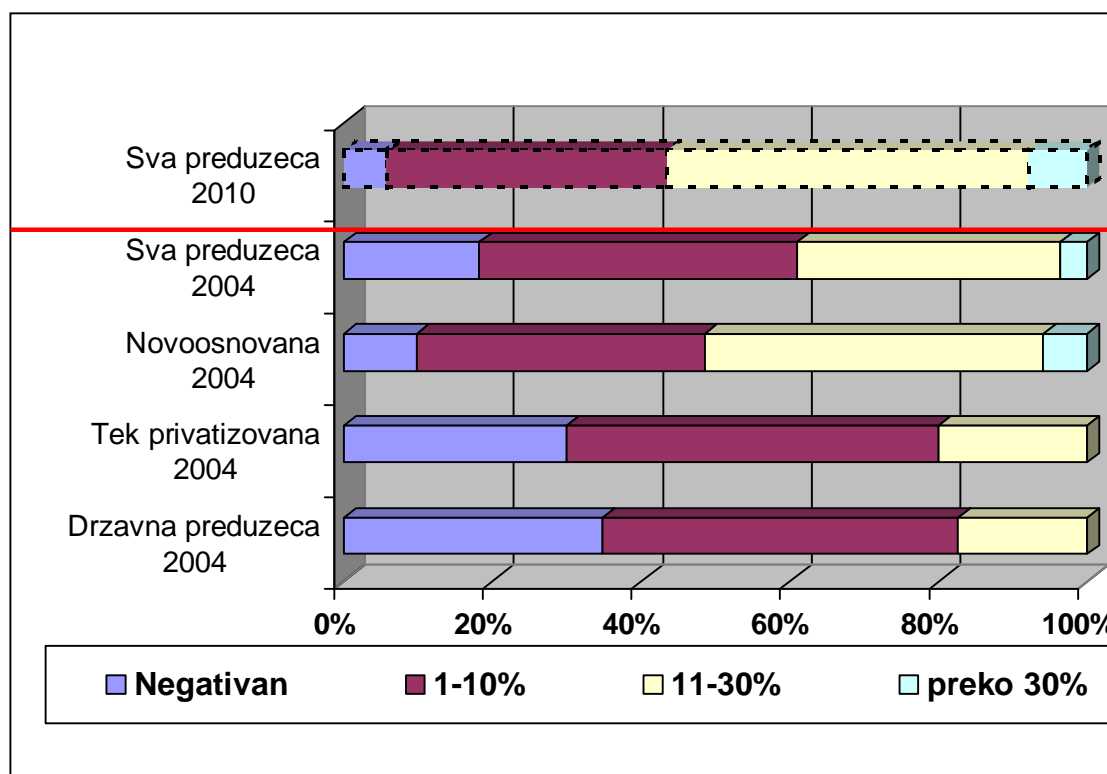
početka 2010. godine zaključila Sporazum o Stabilizaciji i pridruživanju i na taj način stekla status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji;

§ BiH do 2010. godine mogla ispuniti uvjete za sticanje statusa kandidata za članstvo u EU.

Bolje regulisana i efikasnija javna preduzeća

Javna preduzeća u Bosni i Hercegovini odlikuje rascjepkanost uprave, fizička devastiranost i otuđivanje fondova. Ova preduzeća nisu imala kontinuitet proizvodnje već godinama, a njihovo zaostajanje u menadžerskom, marketinškom, tehnološkom i inovativnom pogledu, svakako je i veća strukturalna šteta od same fizičke. U državnom sektoru su troškovi zaposlenih u prosjeku četiri puta viši od ukupnih godišnjih prihoda. Državna preduzeća, također, generišu bitno manje prihode u odnosu na svoj kapital, nego privatni sektor. Upravljanje javnih preduzeća karakteriše i izuzetno visok nivo korupcije, a ovu štetu namiruju upravo poreski obveznici, odnosno svi građani BiH, i to višestruko. Izveštaji službi glavnih revizija Federacije BiH i Republike Srpske govore o velikim pronevjerama unutar najvećih javnih preduzeća, kao što su elektroprivrede, telekom i druga velika preduzeća.

Produktivnost, ekonomičnost i rentabilnost preduzeća povećava se njihovom privatizacijom i transparentnijim i odgovornijim upravljanjem. Cilj do 2010.g. jeste veća produktivnost svih preduzeća, što pretpostavlja prosjek državnih, privatizovanih i novoosnovanih. Samim tim otvara se prostor za smanjenje cijene robe i usluga, a što će se posebno odraziti na infrastrukturne i komunalne usluge (dostupnost i cijena struje, telefona, vode i sl.).

Grafikon: Poslovanje svih preduzeća i podjela po vlasničkoj strukturi: kolika je profitabilnost u odnosu na prodaju robe ili usluga. Izvor: Svjetska banka: Bosnia and Herzegovina – Country Economic Memorandum, Report No. 29500-BA, Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia Region, Maj 2005.g

Zaokret u politici – teret pokrivanja gubitaka javnih preduzeća ne smiju snositi građani

Imajući u vidu ogromne gubitke koje država trpi zbog neodgovornog upravljanja javnim preduzećima, očekujemo od predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti da u svoje programe uvrste sljedeći niz mjera:

Zbog neophodnosti odgovornijeg i transparentnijeg upravljanja državnim kapitalom u javnim preduzećima, očekujemo:

§ **Poboljšanja i dosljednu primjenu** zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama vlasti BiH, zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima i zakona o javnim preduzećima, Zakona o sprečavanju pranja novca i drugih relevantnih zakonskih akata.

Zbog nužnosti povećanja kvaliteta robe i usluga čiji su isporučiooci javna preduzeća i smanjenja njihovih cijena, očekujemo primjenu:

§ Politike dalje liberalizacije tržišta koja će omogućiti stvaranje konkurencije u oblastima gdje se država pokazala kao neefikasan i neracionalan menadžer javnih preduzeća,

Zbog potreba smanjenja transfera privredi, demonopolizacije i jačanja konkurencije postupno do 2010.g. očekujemo:

§ **zna ajno smanjene budžetske dotacije privredi** (70-80% do ciljne 2010.g.);

§ **donesen i implementiran zakon o državnim podrškama** (u 2006.g.);

§ **Intenzivniji rad Konkurencijskog vijeća BiH**

Zbog neophodnosti jačanja korporativnog upravljanja u akcionarskim društvima, do 2008.g. očekujemo:

§ donošenje svih relevantnih podzakonskih akata, koji omogućuju **ravnopravno upravljanje kapitalom u preduzećima s disperzovanim vlasništvom**

§ **primjenu pozitivne prakse zemalja u kasnijem stadiju tranzicije**, tako da analize akcionarskih društava dokazuju sposobno i adekvatno upravljanje privatizacionih fondova i individualnih vlasnika kapitalom.

Zbog problema visokih poreza kojima se pokrivaju gubici javnog sektora, neracionalna potrošnja i visoke plate menadžmenta javnih preduzeća potrebno je

§ **revidirati poreski sistem**, čime se sadašnji nivo opterećenja na bruto primanja smanjuje za 20-30% i to kroz smanjenje ukupnih socijalnih davanja zaposlenih, te smanjenje ukupnih poreza na lični dohodak zaposlenih.

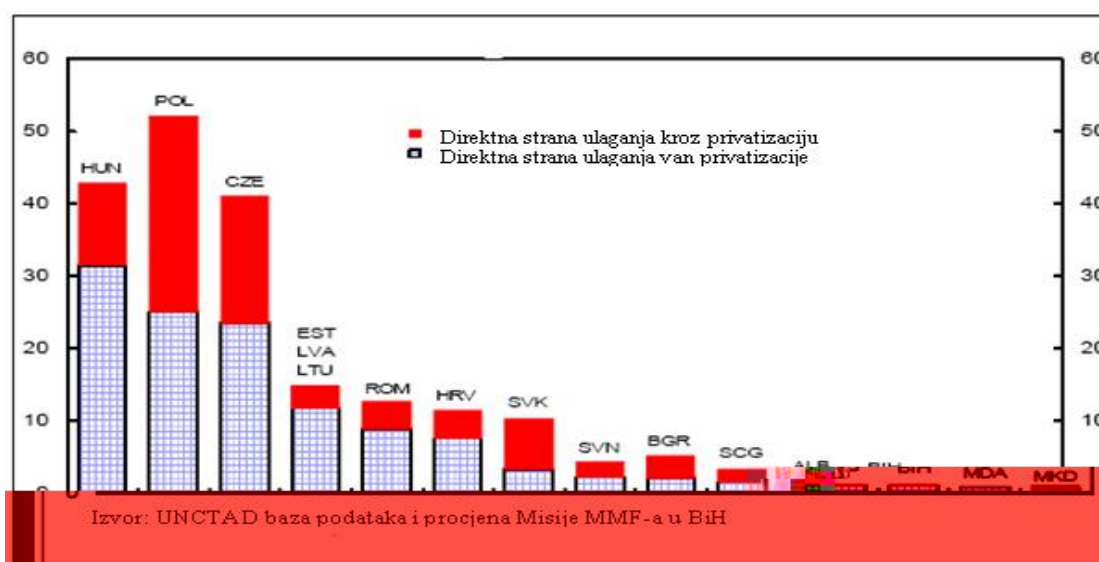
Da do 2010. godine budu udvostručena direktna strana ulaganja

Završetak privatizacije državnog kapitala i izlazak javne administracije iz upravljanja preduzećima i privredom, kroz tri paralelna procesa privatizacije (strateška preduzeća, preostala državna imovina i komunalne službe) do 2010.godine omogućit će bitno veći dotok stranih ulaganja kroz privatizaciju, u čemu je **BiH jedna od najnazadnijih zemalja u tranziciji**. Sadašnji ulaz stranih investicija je na nivou od oko 400 miliona eura godišnje, što bi do 2010.g. trebalo udvostručiti, od čega većinu sredstava treba obezbijediti transparentnim procesom privatizacije državnih preduzeća.

BiH se danas suočava sa više od 50% državnog kapitala unutar 70-80 velikih državnih preduzeća, pored oko 350 firmi srednje veličine u kojima je država većinski vlasnik. Poslovno okruženje ostaje nedovoljno atraktivno za otvaranje novih preduzeća, a neravnopravna tržišna utakmica i visok stepen korupcije otežavaju rad ne samo postojećeg privatnog sektora, nego i onog koji upravo iz tih razloga ne počinje rad ili nastavlja da posluje u sivom sektoru.

U uvjetima nesređenih registara hartija od vrijednosti i nerazvijene berze kapitala, dosadašnji tok privatizacije obilježen je mešetarenjem i otkupom vaučera i certifikata mimo za to predviđenih institucija i ispod onog što se smatralo realnom tržišnom vrijednosti. Pored toga, nesigurnost novih investitora, s obzirom na izuzetno visok udio državnog vlasništva, uglavnom je obeshrabrivala ulaganja. Jedina alternativa tome je bila kupovina po posebnim projektima, što bi značilo izuzimanje preduzeća iz redovnog programa i stvaranje tzv. strateškog preduzeća, odnosno netransparentna privatizacija, koju predvodi uska grupa ljudi iz vlasti. Neke manje firme su direktno prodane na licitacijama, u kojima su učestvovali isključivo pojedinci koji su do tada stekli izvjestan kapital, često iz sumnjivih izvora. Međunarodni tenderi, javne prodaje i sl. često su bili samo maska za već postignute 'aranžmane' u kom su poznati procenti mita, uvjeti menadžerskog restrukturiranja (tj. zadržavanje nekih kadrova na određeno vrijeme), razni transferi na privatne račune i poslovanje takvih subjekata nakon privatizacije.

Sporenja oko same prodaje, koja nerijetko završavaju i na Ustavnom sudu, govore o masovnim neregularnostima, netransparentnosti procesa i najasnoći pravila transformacije. Sve ovo, **strukturno, udaljava potencijalne strane investitore, a na BiH baca stigmu krajnje nesigurne, korumpirane i poslovno nepovoljne sredine, što uz već poznate probleme malog, iscjepkanog i siromašnog tržišta građane na duži period odvoja od održivog ekonomskog rasta.**

Grafikon: Akumulacija direktnih stranih ulaganja po državama u milijardama US dolara, podaci za 2003.g.

Jačanje poslovne klime - ključ za rast stranih ulaganja

Imajući u vidu ogromne gubitke koje država trpi zbog neodgovornog upravljanja javnim preduzećima, očekujemo od predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti da izrade i usvoje **Strategiju za strana ulaganja u BiH** i u svoje programe uvrste sljedeći niz mjera:

Zbog potrebe jačanja jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH

§ Harmonizaciju propisa koji regulišu slobodu kretanjakruu u sugru aet () Tj-0.24 Tc (s) Tj0.16224 Tc (j)

Zbog potreba liberalizacije i demonopolizacije tržišta i jačanja tržišne konkurencije, postupno do 2010.g. očekujemo:

§ **Oja an rad Konkurencijskog viješa BiH** kroz

- puno veći broj donesenih odluka, koje su implementirane u cijelosti (do 2007.g.)
- izrađene podzakonske akte i prilagođenu regulativu, koja podržava **ja anje konkurencije**, prema standardima Evropske unije (do 2008.g.)

Zbog nepovoljne poslovne klime koja destimuliše osnivanje i rad preduzeća u privatnom vlasništvu, te otvaranje novih radnih mjesta:

§ **Donošenje i implementaciju zakona koji skrašuju broj procedura i vrijeme potrebno za registraciju biznisa ili dobivanje dozvola za poslovanje**, u sljedećim segmentima

- Registracija preduzeća i zanata
- Izdavanje dozvola za poslovanje na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou
- Izdavanje građevinske i upotrebne dozvole
- Registriranje/prijem i otpuštanje radnika
- Stečaj i likvidacija preduzeća